

סוד הספינות הטרופות

מי היו יורדי הים שספינתם טבעה בדור-טנטורה? ממצאים מעונת החפירות השלישית בחוף דור חושפים את החיים שמאחורי הספינות הקדומות

נתיבה: עופרה ברקאי, צילומים: איתמר גרינברג

והספנות הקדומה ומכאן גם ללמוד את התקופה – מי היו אנשי הים, איך התנהלו חייהם וכיצד קרה שספינתם שקעה במצולות. לשם כך נבחנו מבנה הכלי, הטכניקה שבה נבנה וגורמים רבים נוספים.

נראה כי ספינת "טנטורה F" המקורית היתה כלי שיט קטן, כ-15 מטרים אורכו, שהפליג לאורך חופי הלבנט. מדובר בממצא נדיר, הן מבחינת היקף השרידות של העץ ממנו הוא עשוי והן מבחינת איכותו. מתי טבעה הספינה? ניתוח סוג העץ עשוי לשמש לבניין הספינה והממצאים האורגניים האחרים שאותרו

המטיילים ייאלצו לצפות בו מרחוק, שכן הוא מוכרז כשמורת טבע ואין לטפס עליו. צפונה ממנו, במרחק של כמאה מטר מהחוף, נמצא האיון טפת הקרוי על שמה של בת שלמה המלך. גודלו של האי זעיר ממש וצפונית לו נמצא האיון דור, הגדול מבין ארבעת האיונים. אחריו, במקביל לחוף, האיון שחפית הקרוי על שמה של הציפור שחפית הים.

הספינה הטרופה "טנטורה F" אותרה לראשונה בחוף בשנת 1996, במסגרת סקר שערכה משלחת משותפת למכון לארכיאולוגיה ימית באוניברסיטת טקסס A&M (INA), ולמכון ריקנאטי ללימודי ים באוניברסיטת חיפה. היא נמצאה מערבית לתעלת השיט בלגונה, מכוסה שכבת חול ומעליה מים בעומק 0.75 מטרים. עומק החפירה המקסימלי באתר היה שני מטרים מתחת לפני הים. הממצא הארכיאולוגי שרד על פני שטח באורך של 11.5 מטר ורוחב של 3.6 מטרים.

ממצא נדיר

כשמונה שנים לאחר מכן, באוקטובר 2004, נחפרה הספינה לראשונה בידי משלחת המכון ללימודי ים באוניברסיטת חיפה, העמותה הבריטית לארכיאולוגיה ימית (NAS) והארכיאולוג הימי קורט רווה ממועדון אקווה דור. עוד השתתפו בחפירות סטודנטים ומתנדבים רבים מהארץ ומהעולם. מטרת חפירות מעין אלה היא לחקור את התעבורה הימית

קצהו הדרומי של הר הכרמל, 13 קילומטרים צפונית לקיסריה, נמצא חוף דור – פנינה נדירה לנופשים הישראליים ואתר חפירות שאינו מפסיק לחשוף בפנינו אוצרות. במרכז החוף נמצא תל דור ודרומית לו משתרעת לגונה באורך 965 מטרים – מעגן טבעי קדום הגובל בארבעה איונים קטנים. מאז ומעולם היתה הכניסה ללגונה בין האיונים מסוכנת וספינות רבות שחיפשו מחסה בעת סערה טבעו בה לאחר שעלו על שרטון או הגיעו קרוב מדי לחוף. התוצאות דרמטיות: יותר מ-20 ספינות טרופות ומטעני ספינות, מתקופת הברונזה ועד ימינו, אותרו בלגונה עד היום.

במרחק של כ-150 מטרים דרומית לחוף הרחצה נמצא האיון חופמי, שנקרא כך על שם הציפור המקננת בין סלעיו.

מבט-על לעבר האיים בלגונה הדרומית.
צילום: A. Beltushtan

בשתי העונות הראשונות לחפירות נמצא בספינה כ-30 כלי חרס שונים, בהם מכסה סיר בישול, קנקני אגירה ועוד. בקנקנים נמצאו עצמות דגים רבות, שזוהו עד כה כשייכות לדג מסוג אמנון (Tilapia), החי במים מתוקים. לפי אחת ההשערות, בבריכות הדגים באזור – בקיסריה או בתל תנינים – התפתחה תעשיית ציר דגים. בדיקות פטרוגרפיות (לבחינת הרכב חומר הגלם של הכלי) וכן בדיקות כימיות שנעשו בחלק מהכלים מעידות כי הם נוצרו מטין שמקורו בדלתא של מצרים.

על קרקעית הספינה נמצאו גם חרצני זיתים וחרובים רבים. אלו כנראה הועמסו על הסיפון באחת מתחנות העגינה ואמורים היו לעשות את דרכם לשווקים. נוסף לממצאים אלו נחשפו באתר, בשתי עונות חפירה שונות, עוגנים בצמוד ומתחת לדפנות הספינה. בנוסף נמצאו כלי זכוכית, חלקי עץ מגולפים וממצאים נוספים, שמחקרם יספק לנו פרטים נוספים על אופי הספינה וצוותה ויעשיר את הידע על מהות הספנות לאורך החוף.

הכתבת היא דוקטורנטית בחוג לציביליזציות ימיות, המכון ללימודי ים, אוניברסיטת חיפה.

מבוססות על כתבים קדומים יותר, שהראשונים שבהם נוצרו בתקופת הברונזה המאוחרת. כך למשל, אלמוני שכתב במאה השביעית לספירה מזכיר את דור כחלק מערי החוף ומסתמך לשם כך על כותבים יוונים. גם היסטוריונים וצליינים מתקופת מסעי הצלב מזכירים את דור, אך לא מידיעה אישית. בתיאורים של הגיאוגרפים הערביים הקלאסיים (המאה התשיעית עד המאה ה-12 לספירה) דור-טנטורה פשוט אינו נזכרות.

מחסור בעדויות

למעשה, אין בידינו עדויות היסטוריות או ארכיאולוגיות רבות על החיים הקדומים בדור-טנטורה או על הכלכלה והמסחר שהתנהלו באזור. הסיבה למיעוט העדויות נעוצה במדיניות ההרס המכוונת שנקטו הממלכים לאחר שחרור הארץ מהשלטון הצלבני. לכן גדולה חשיבות כלי החרס שנמצאו בספינה: מסירי בישול ועד קנקנים, המלמדים אותנו על התקופה.

בה, כמו מחצלת וחבל, מעידים כי מדובר בספינה מראשית המאה השמינית לספירה. הניתוח התבצע באמצעות בדיקת פחמן 14, המקובלת כשיטת תיארוך של ממצאים אורגניים. לממצא חשיבות גדולה: עד כה נחשפו עדויות לספינות טרופות קודמות או מאוחרות למאה השמינית, אולם טרם נמצאה ספינה טרופה מהתקופה. זו, למעשה, עדות יחידה לספינה טרופה מהמאה השמינית לספירה בים התיכון.

איך נבנתה הספינה? ממצאי עונות החפירה הראשונות מעידים כי צלעות כלי השיט חוברו לשדרית. כמו כן הלוחות מוסמרו לצלעות, אך לא זה לזה, ונמצא ביניהם חומר איטום. המשמעות: הספינה נבנתה בהסתמך על השלד ולא על הציפוי. בכך היא מקדימה את הטיפולוגיה המקובלת של התפתחות בניית כלי שיט בכ-300 שנה. הסוגיה הזו עקרונית ביותר למחקר ולהבנת מסורות הבנייה שהתקיימו בים התיכון באותה עת. העדויות ההיסטוריות על דור מהתקופה

הספינה. עדות יחידה לספינה טרופה מהמאה השמינית לספירה בים התיכון